

Άνοδος και πτώση της ΕΣΣΔ: Στην ήττα κυοφορούνται οι νέες νίκες

της ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

Editorial

Οι πανηγυρισμοί για την κατάρρευση της ΕΣΣΔ και των καθεστώτων του «υπαρκτού σοσιαλισμού» έχουν κοπάσει, καθώς η αλαζονική πεποίθηση της «αιωνιότητας» του καπιταλισμού συνθλίβεται στις συμπληγάδες της βαθιάς και παρατεταμένης κρίσης του. Ωστόσο, μακριά από λογικές αναπόλησης και απολογητισμού, μηδενιστικού σκεπτικισμού ή δογματικής βεβαιότητας, αλλά με πυξίδα την αντικειμενική ανάγκη για ένα νέο επαναστατικό ρήγμα και κύμα, εξετάζουμε στο δεύτερο μέρος του αφιερώματός μας στην Οκτωβριανή Επανάσταση, τι είναι εκείνο που κατέρρευσε και ποιες οι αιτίες αυτής της εξέλιξης. Δεν φιλοδοξούμε να παρουσιάσουμε έτοιμα συμπεράσματα αλλά να αντλήσουμε και να εμπνευστούμε από τον πλούτο και τον ανοικτό ορίζοντα των σχετικών μαρξιστικών προσεγγίσεων.

Σε ποικίλα μαρξιστικά ρεύματα, αιτιολογείται η καπιταλιστική παλινόρθωση κυρίως λόγω του χαμηλού επιπέδου ανάπτυξης των υλικών παραγωγικών δυνάμεων στη Ρωσία ιστορικά. Η θεώρηση αυτή δεν απαντά ωστόσο στη συνθετότητα του ζητήματος: Όταν εξέλιπαν οι υλικές συνθήκες που οδήγησαν στη γραφειοκρατική παρέκκλιση, όταν δηλαδή η ανάπτυξη της οικονομίας κατέστησε την ΕΣΣΔ δεύτερη παγκόσμια οι-

κονομική δύναμη, όταν η εργατική τάξη αναδείχτηκε πρώτη αριθμητικά κοινωνική τάξη με ικανοποιητικό μορφωτικό επίπεδο και ενώ, νομικά, ήταν κάτοχος των μέσων παραγωγής και της εξουσίας, ούτε ο γραφειοκρατικός μηχανισμός άρχισε να περιορίζεται, ούτε αποδυναμώθηκαν η εμπορευματική οικονομία και τα προνόμια της νέας διευρυμένης κοινωνικής ελίτ. Απεναντίας, το κράτος ενισχυόταν και παρενέβαινε περισσότερο και εντονότερα στην κοινωνία, ενώ οι εμπορευματικές σχέσεις, η κοινωνική ανισότητα και οι μετασχηματισμένες καπιταλιστικές μορφές, όπως η ιδιοσυντήρηση και η αυτονομία των διευθυντών, ενισχύονταν.

Με την παραγωγική καθυστέρηση της Ρωσίας συνδέεται και η θέση ότι στη Ρωσία ήταν εύκολο ν' αρχίσει η επανάσταση, αλλά δύσκολο να ολοκληρωθεί, ενώ στην Ευρώπη, αντίθετα, ήταν δύσκολο να εκκινήσει, ενώ ήταν πιο εύκολο να συνεχιστεί. Ο Λένιν διατύπωσε αυτή τη θέση, αλλά όχι με τον παραμορφωμένο και περιοριστικό τρόπο που συχνά κατανοείται. Σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση, η κατάλυση της συγκεντρωτικής εξουσίας στη Ρωσία με αποφασιστικά κτυπήματα της επαναστατικής εξέγερσης στα κέντρα της ήταν ευχερέστερη, ενώ η πραγματοποίηση κοινωνικών με-

τασηματισμών σε κομμουνιστική κατεύθυνση, λόγω της καθυστέρησης της οικονομίας, πολύ δυσχερέστερη. Αντίθετα, οι επαναστάσεις στις ανεπτυγμένες χώρες της Δύσης θα αντιμετώπιζαν σαφώς μεγαλύτερες δυσκολίες στην εκκίνηση και πολιτική επικράτησή τους, λόγω της πολυεπίπεδης σε οχυρώματα εξουσίας, αλλά θα ανέπτυσαν ταχύτερα και ευχερέστερα σοσιαλιστικές παραγωγικές σχέσεις, λόγω των ανεπτυγμένων σ' αυτές τις κοινωνίες παραγωγικών δυνάμεων. Η σχετική συζήτηση πάνω σε αυτό τον συλλογισμό μπορεί και πρέπει να διευρυνθεί με τολμηρό και γόνιμο τρόπο. Η πρωταρχική κορυφαία νίκη της επανάστασης στο ζήτημα της ανατροπής της αστικής κρατικής δομής δεν σημαίνει και συνολική πολιτική ήττα της αστικής τάξης και τη συντριβή της πολιτικής εξουσίας τους. Στη Ρωσία, τον νικηφόρο Οκτώβρη ακολούθησαν τόσο ο εμφύλιος πόλεμος που κήρυξε η αστική τάξη, όσο και η εισβολή των ιμπεριαλιστικών στρατών, με αποτέλεσμα η πάλη για την πολιτική εξουσία να διαρκέσει μέχρι και το 1921, ενώ, όπως προβλεπόταν βέβαια, επαληθεύτηκε η θέση για τη δύσκολη ανάπτυξη των σοσιαλιστικών σχέσεων παραγωγής. Αλλά και στην άλλη πλευρά της αντίθεσης, η θέση για «ευκολότερη» συνέχιση της επανάστασης στη Δύση χρειάζεται επεξήγηση και διερεύνηση, στο βαθμό που αναφέρεται αποκλειστικά στις ανεπτυγμένες παραγωγικές δυνάμεις. Ο λόγος είναι ότι αυτές συνοδεύονται τόσο από ανεπτυγμένες καπιταλιστικές παραγωγικές σχέσεις, όσο και από διαχυμένη σε ένα ευρύ σύστημα θεσμών και στις συνειδήσεις αστική ιδεολογία.

Τοποθετώντας τον προβληματισμό αυτό στο σήμερα, διαπιστώνεται ότι στον σύγχρονο καπιταλισμό το πεδίο αναφοράς της επαναστατικής στρατηγικής δεν είναι η οικονομική καθυστέρηση, όπως στην τσαρική Ρωσία. Αντίθετα, είναι η υπερ-ανάπτυξη του καπιταλισμού σε άνισα επίπεδα και με άνισους ρυθμούς στις διάφορες χώρες, ανισότητες που εντείνονται με την ανισόμετρη ανάπτυξη των ηγετικών καπιταλισμών.

Η θεωρία του αδύνατου κρίκου, με την έννοια της συμπύκνωσης των αντιθέσεων, ισχύει και στην εποχή μας – δύναμι αδύνατος κρίκος θα μπορούσε ν' αναδειχτεί η χώρα μας στην εποχή της κρίσης και των μνημονίων. Συνεπώς, η αντίληψη της «εύκολης» πολιτικής επικράτησης της επανάστασης χάνει την εγκυρότητά της, εφόσον αυτή δεν θα αναπτυχθεί στο πλαίσιο μιας καθυστερημένης οικονομίας και αποδιάρθρωμένης εξουσίας, όπως στην τσαρική Ρωσία, αλλά στο πλαίσιο μιας ανεπτυγμένης οικονομίας και μιας ισχυρής εξουσίας – δυτικού τύπου, κατά τη ρήση των Λένιν και Γκράμσι. Θα αντιμετωπίσει δηλαδή μια εξουσία, που συνδυάζει ισχυρότατο κατασταλτικό τομέα με πλήθος αστικοποιημένων θεσμών και που συναρθρώνεται με ιμπεριαλισμούς ή και καπιταλιστικές ολοκληρώσεις. Αυτός ο χαρακτήρας του σύγχρονου καπιταλισμού συνεπάγεται τη διέλευση των σοσιαλιστικών σχέσεων παραγωγής όχι από μια λεωφόρο Νέφσκι, αλλά από ένα εξαιρετικά δύσβατο και κακοτράχαλο μονοπάτι. Ένα μονοπάτι που συνεπάγεται την οξυτάτη αντίδραση του –πολιτικά αλλά όχι και οικονομικά– ηττημένου εσωτερικού εχθρού και ενός πανίσχυρου εξωτερικού εχθρού, ο οποίος θα επιτίθεται με συνεχή υπονόμηση και επεμβάσεις, χωρίς να αποκλείεται και η ένοπλη μορφή τους, την οποία οι σύγχρονοι ηγετικοί καπιταλισμοί μετέρχονται συχνότερα.

Οι ανεπτυγμένες, περισσότερο ή λιγότερο, παραγωγικές δυνάμεις στον σύγχρονο καπιταλισμό αποτελούν ένα θετικό, προαπαιτούμενο, αλλά σε καμία περίπτωση δεν εγγυώνται μια αβρόχοις ποσί ανάπτυξη του σοσιαλισμού, μια σύντμηση της μεταβατικής περιόδου ή και τον αποκλεισμό της παλιννόστησης του καπιταλισμού. Βασικό κριτήριο της πορείας οικοδόμησης θ' αποτελέσουν: i) η θέση και ο πολιτικός ρόλος της εργατικής τάξης, ii) η ανεξάρτητη οργάνωσή της στους δικούς της θεσμούς και iii) η ταξική πάλη, η οποία όχι μόνον δεν καταργείται σε μια χωρίς αντιθέσεις κοινωνία και στο «παλλαϊκό κράτος» –όπως βαυκαλιζόταν η προπαγάνδα του κρατι-

κοποιημένου ΚΚΣΕ–, αλλά σ’ ορισμένες περιπτώσεις οξύνεται, ιδίως όταν ο εχθρός επιχειρεί να επωφεληθεί από αντικειμενικές δυσχέρειες ή υποκειμενικά λάθη.

Καίριας σημασίας για την ανάπτυξη των σοσιαλιστικών σχέσεων παραγωγής θα είναι η επέκταση της επανάστασης σε μικρό έστω αριθμό χωρών, δυνατότητα που θα ενισχυθεί απ’ τη συνδρομή μιας επαναστατημένης κοινωνίας, στο βαθμό του δυνατού, που στην ανάγκη της περιφρούρησής της δεν πρέπει να απεμπολεί τη διεθνή διάσταση της επανάστασης. Ακόμη, είναι αναγκαίο να αποτραπεί η επιχείρηση απομόνωσης της (των) επαναστατημένης(-ων) κοινωνίας(-ιών) με την αξιοποίηση των ενδοϊμπεριαλιστικών αντιθέσεων και την ανάπτυξη οικονομικών σχέσεων αμοιβαίου οφέλους με καπιταλιστικές χώρες.

Καθοριστικό παράγοντα αποτελεί η κύρια κοινωνική τάξη που έχει ανάγκη και συμφέρον να χειραφετηθεί απ’ τα δεσμά της αστικής κοινωνίας και να οικοδομήσει μια ριζικά απελευθερωτική κοινωνική προοπτική, δηλαδή η εργατική τάξη. Η εργατική τάξη στον σύγχρονο καπιταλισμό μαζί με τα ραγδαία προλε-

ταριοποιούμενα μεσαία στρώματα (με διαφορετικούς ωστόσο ρόλους στην επαναστατική διαδικασία) έχει εξελιχθεί σε ευρεία και σχετικά πλειοψηφική κοινωνική δύναμη, συγκεντρώνεται στις μεγάλες πόλεις, εξασφαλίζει ανώτερη μόρφωση-κατάρτιση. Παράλληλα, στην κρίση γιγαντώνεται η ανεργία, η ελαστική απασχόληση και η ένταξη των καταστρεφόμενων μεσαίων στρωμάτων και των μεταναστών στην εργατική τάξη. Η αριθμητική διεύρυνση και η άνοδος της μορφωτικής στάθμης διευκολύνει αντικειμενικά την απελευθερωτική τάση της εργατικής τάξης. Παράλληλα όμως, διευρύνει και τις αντιθέσεις στο εσωτερικό της που δυσχεραίνουν την ενότητα και την επαναστατικοποίησή της. Ο αστικός ιδεολογικός μηχανισμός αξιοποιεί αυτές τις αντιθέσεις –μαζί με την εξαθλίωση και την ανασφάλεια ευρέων τμημάτων της εργατικής τάξης– για να υπονομεύει την ενότητα δράσης της εργατικής τάξης και να διασπείρει στο εσωτερικό της την τάση υποταγής. Σε σχέση με τη συμπαγή βιομηχανική τάξη του παρελθόντος, η σύγχρονη κατακερματισμένη και άγρια εκμεταλλεύομενη εργατική τάξη δύσκολα ενοποιείται και

συνειδητοποιείται για την ταξική πάλη και την επαναστατική ανατροπή. Παρά τα δεινά που επιφέρει ο σύγχρονος καπιταλισμός, η εργατική τάξη σήμερα και τα άλλα λαϊκά στρώματα διακατέχονται –κατά πλειοψηφία– από ταξικό θυμό, αλλά κυριαρχούνται από την τάση απογοήτευσης και παθητικότητας.

Η κομμουνιστική πρωτοπορία, στο βαθμό που συγκροτείται και ενισχύεται, επωμίζεται το χρέος της αναβάθμισης της εργατικής τάξης μέσω της κατανόησης αφενός της ανάγκης της ενότητάς της, υπερβαίνοντας τις δευτερεύουσες αντιθέσεις στους κόλπους της, και αφετέρου της ανάγκης του αντικαπιταλιστικού επαναστατικού αγώνα, υπερβαίνοντας τις ιδεολογικοπολιτικές παρεκκλίσεις και τη χειραγώγηση από αστικές πολιτικές δυνάμεις. Η αναβάθμιση αυτή συντελείται και στις τρεις αλληλένδετες φάσεις της επαναστατικής διαδικασίας: την αντικαπιταλιστική πάλη, την επανάσταση, την οικοδόμηση των σοσιαλιστικών-κομμουνιστικών σχέσεων παραγωγής. Η κομμουνιστική πρωτοπορία προωθεί την ενότητα και τη συνειδητότητα της εργατικής τάξης άμεσα αλλά και έμμεσα, δηλαδή μέσω της πολιτικής συμμαχίας με άλλες ριζοσπαστικές πολιτικές δυνάμεις. Η μετωπική πολιτική συμμαχιών καθίσταται αναπόφευκτη και αναγκαία, επειδή οι οριζόντιοι διαχωρισμοί στην εργατική τάξη, αλλά και η ύπαρξη των μεσαίων στρωμάτων, αναπόφευκτα εκφράζονται μέσα από διάφορες πολιτικές δυνάμεις.

Η γραφειοκρατική παραμόρφωση του μετεπαναστατικού καθεστώτος υπήρξε σημαντικός παράγοντας για την καπιταλιστική παλινόρθωση. Ο καταμερισμός της εξουσίας σε συγκεντρωτικά και αποκεντρωμένα όργανα, αντί να οδηγείται στο μαρασμό των πρώτων και την ολοκληρωτική αυτοδιεύθυνση των συνεταιρισμών παραγωγών, ακολούθησε αντίστροφη πορεία. Η σύμπτωση καταλυτικών προβλημάτων, ακόμη και της

ιμπεριαλιστικής εισβολής και της αντεπανάστασης και ο κίνδυνος κατάλυσης της επανάστασης οδήγησε από τις γραφειοκρατικές παρεκκλίσεις, τις οποίες έγκαιρα είχε καταγγείλει ο Λένιν, στη διαμόρφωση νέων εκμεταλλευτικών κοινωνικών δομών και υποκειμένων. Το θέμα απαιτεί, ασφαλώς, ενδελεχέστερη ιστορική διερεύνηση. Άλλωστε, επ' αυτού έχουν διατυπωθεί περισσότερες της μιας μαρξιστικές προσεγγίσεις. Στη συζήτηση έχουν θέση προβληματισμοί που σχετίζονται με την πολιτική παθητικοποίηση του σοβιετικού προλεταριάτου στη διάρκεια της κρίσιμης δεκαετίας του 1920, που οφειλόταν στην εξόντωση του επαναστατικού ανθού της εργατικής τάξης και των μπολσεβίκων στον εμφύλιο πόλεμο, αλλά και στην ανάκληση δημοκρατικών εργατικών κατακτήσεων, προσωρινά κατά τον Λένιν, όπως η υποβάθμιση των εργοστασιακών επιτροπών, ο υποβιβασμός των σοβιέτ, η απαγόρευση των τάσεων στο κόμμα, του πολυκομματισμού κ.ά.

Τα *Τετράδια Μαρξισμού για την κομμουνιστική απελευθέρωση*, με τα δύο αυτά αφιερώματα, ανοίγουν χωρίς να εξαντλούν την έρευνα και τη μελέτη των παραπάνω θεμάτων σε καιρούς που, όπως επισημάνθηκε και στο editorial του πρώτου αφιερώματος, «η κομμουνιστική στρατηγική εναλλακτική απέναντι στην ανθρωποβόρα καπιταλιστική τάξη πραγμάτων αποτελεί ζήτημα ζωής και θανάτου». Σε αυτούς τους καιρούς, η ιστορική παρακαταθήκη της Οκτωβριανής Επανάστασης έχει ύψιστη σημασία για τη συγκρότηση ενός νέου κομμουνιστικού προγράμματος και κινήματος. Γιατί η μάχη που έδωσαν οι μπολσεβίκοι και η εργατική τάξη της Ρωσίας πριν από έναν αιώνα ακριβώς για την εργατική εξουσία και τον κομμουνισμό δεν μπορεί παρά να αποτελεί τη βάση και το ιστορικό πεδίο αναφοράς για τη στρατηγική εναλλακτική και τον κομμουνισμό της εποχής μας. **T**